

נתינת מתנות כהונה בזה"ז

מקור הדין

פרשת שופטים: וְזֶה יְהִי מִשְׁפָּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם זִבְחֵי הַזֶּבַח אִם שׁוֹר אִם שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזֶּלֶע וְהַלְחִימֵם וְהִקְבָּה: רֹאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וְרֹאשִׁית גֶּזְ צֹאנְךָ תִּתֵּן לוֹ: כִּי בּוֹ בָּחַר יְקֹנֶךָ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׂבָטֶיךָ לְעֹמֵד לְשֶׁרֶת בְּשֵׁם יְקֹנֶךָ הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים.

איתא בגמ' (חולין קל"ו ע"א): "והתניא, רבי אלעאי אומר, מתנות אין נוהגין אלא בארץ. וכן היה רבי אלעאי אומר, ראשית הגז אין נוהג אלא בארץ. מאי טעמא דר' אלעאי, אמר רבא, יליף נתינה נתינה מתרומה. מה תרומה בארץ אין, בחוצה לארץ לא, אף ראשית הגז, בארץ אין בחוצה לארץ לא. אמר ליה אביי, אי מה תרומה טובלת, אף ראשית הגז טובלת, אמר ליה, אמר קרא - וראשית גז צאנך תתן לו, אין לך בו אלא מראשיתו ואילך".

עוד שם בגמ' (ע"ב): "אמר רב נחמן בר יצחק, האידנא נהוג עלמא כהני תלת סבי. כר' אלעאי בראשית הגז, דתניא רבי אלעאי אומר, ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ". פירש"י: "כר' אלעאי בראשית הגז, וה"ה למתנות".

מפרש הר"ן (שם מו, ב): "טעמו ז"ל משום דאמרינן בגמ' דס"ל לרבי אלעאי דמתנות וראשית הגז אין נוהגות אלא בארץ ויליף תרומתו בנתינה נתינה מתרומה דמה תרומה בארץ אין בחו"ל לא אף ה"נ בארץ אין בחו"ל לא וכיון דנהוג עלמא כרבי אלעאי בראשית הגז אלמא סבירא להו דילפינן נתינה נתינה ומעתה ה"ה למתנות".

וכתב הר"ן: "אבל הדבר קשה דהא כוליה פירקין דהזרוע [משמע] דמתנות נוהגות בחו"ל דהא רבנן בתראי דבבבלי קנסי בהו [דף קלב ב] [וגבי] אטמא וגלימא ובפרק הבא על יבמתו (דף סג ב) נמי אמרינן גבי חברי דאתו לבבלי גזרו על שלש בשביל שלש על בשר מפני המתנות אלמא מתנות ראוי לנהוג בהם בכל מקום לפיכך י"ל דנהי דמאן דאית ליה הילכתא כר' אלעאי בראשית הגז פסק נמי דכוותיה במתנות מטעמא דכתבין אפ"ה ר"נ לא פסיק הלכתא כר' אלעאי אלא נהוג עלמא קאמר וכל היכא דאמרינן נהוג אי אתו לאורויי לא מורינן כדאיתא בפ' בתרא דתענית (דף כו ב) הלכך אף על גב דמתנות כי הדדי נינהו בהדי ראשית הגז אפ"ה אי נהוג נהוג ואי לא נהוג לא מקילינן בהו וי"א עוד דאפילו נהוג כוותיה דמתנות לאו מנהגא הוא דאע"ג דטעמא דר' אלעאי בראשית הגז ובמתנות משום דיליף נתינה נתינה הוא ולדבריו אי אפשר לחלק ביניהם אפ"ה נהוג עלמא כוותיה בראשית הגז ולא מטעמיה".

בספר החינוך (מצוה תק"ו) כתב: "לענין אם נוהגות עכשיו בזמן הזה אם לא, כבר חלקו על זה הרבה מגדולי המפרשים, והעולה מן השמועה בפרק הזרוע עם הפירוש הטוב שנוהגות הן היום, וכן דעת רבנו אלפסי זכרוננו לברכה והרמב"ן ז"ל. אבל עכשיו אין בנו כח על הטבחים להכריחם ליתנם, וקווי' ה' יחליפו כח".

בשו"ע יו"ד סי' ס"א סעי' כ"א: "מתנות נוהגות בכל מקום, בין בארץ בין בחוצה לארץ, בין בפני הבית (פי' בזמן שבית המקדש קיים) בין שלא בפני הבית. ויש מי שאומר שאין נוהגות בחוצה לארץ, וכן נהגו".

נתינה בחו"ל

דרכי משה (יו"ד סי' רפ"ו): "כתב מהרי"ל בתשובה, על ששאלו אותו אי מיחזי כיוהרא מאן דמרבה במזוזות בביתו כיון שנתפשט המנהג דרוב העולם סומכים על מזוזה אחת בפתח בתייהם. והשיב מי יתן והיה זה לבבם להסיר המכשול הזה שעוברים אדאורייתא ואדרבנן ולא נודע מאין הרגלם שממעטין במזוזות כל כך במדינות הללו אולי הואיל ובכל בית אין בו אלא בעל הבית אחד ולא דרים בשאר חדרים וסומכים בבית החורף אקישוט הנשים וטינוף הילדים ובחדרי משכבות סומכים אמוהר"ם דסבר דמקום שאיש ואשתו ישינים פטור ובמרתפות סומכים ארמב"ם (פ"ו ה"ז) דפוסר אוצרות, וחצירות שלנו אחורי הבתים חשיבא להו מוקצה דחשיב ליה התלמוד פרק ב' דעירובין (כד א) לא הוקף לדירה וכל הטעמים האילו לאו דסמכא נינהו אלא כולהו חייבים ומשום יוהרא ליתא **וכן כתב מוהר"ם דאין יוהרא מי שנותן מתנות כהונה אף על פי שהמנהג שלא ליתן** ולכן טוב לקבוע מזוזות בכל החדרים וכן נוהגים בשאר ארצות ואשרי מי שיקיים מצוה זו כתקנה עכ"ל".

יד אפרים (יו"ד סי' ס"א שם): "עיין בכרתי ופלתי [ס"ק ו] שתמה על אנשי מעשה שאין מהדרין לקיים מצוה זו, [וכתב] וחתני לקח לפדיון הבן בהמה שלו ומכרה לטבח ליתן לכהן שפודה הילד ממנו, ושוב נתחרט דאולי הוא בכלל נותן מתנותיו לכהן אחד, ונתן המתנות לחמי הגאון מוה"ר יצחק שפירא שאכלן בשביל אשתו, וכמה אנשי מעשה שנתנו לחכמים שלימים דאזלי לארץ ישראל לקנות בשבילם בהמות ולהפריש מתנות כהונה עבורם זרוע לחיים ראשית הגז, ושלוcho של אדם כמותו בכל דבר, ואני הייתי מסופק, כיון דאיהו לא מצי עביד כי ירחק ממנו הדרך, איך מצי שוויה שליח, וכמו שכתבו התוספות בנזיר [יב, א ד"ה מ"ט] גבי הפרשת חלה, ע"ש. ועיין פרי חדש בקונטרס אחרון שהשיג על הבית הילל [ס"ק ג] שכתב שהעידו לפניו שהיום אין נוהגים במתנות אפילו בארץ ישראל, דליתא, והעדים טעו בדמיונם, שהם ראו בהמות של גוים ואם נמצא כשירה מוכרה לישראל, אבל ישראל הקונה בהמה ושוחט לצרכו, מעשים בכל יום שנותנים המתנות. וכן כתב המחזיק ברכה [אות ג ויט] שנוהגים לקיים המצוה בבהמות עצמן, אך

בחוץ לארץ לא נהגו בזה. ועיין בפלתי [שם] שכתב שחתנו החסיד ז"ל עשה סעודת פדיון הבן ולקח בהמה והפריש מתנות ורצה ליתן לכהן שפודה אצלו, ואמר למאי נחוש, אי משום כהני חזקה הרי אני פודה בני אצלו, ושוב חזר בו משום נותן מתנותיו לכהן אחד ונתן המתנות לבעל אשה כהנת, ע"ש... והנה מה שכתב משום כהני חזקה, יפה אמר שהרי מחזיקו לכהן בפדיון זה, אך בלאו הכי נראה דמה בכך שהם כהני חזקה, כיון דלחומרא הוא דעביד, א"כ עדיף טפי ליתנו לכהן חזקה מלעכב לעצמו. ועיין שם בפלתי שתמה למה המתקדשים והמטהרים לא נהגו חומרא זו. ונראה שלפי שעל הרוב אין הבהמה רק של הטבח, וגם אפשר דאפילו הבהמה שלו כיון שהוא בחוץ לארץ וגם הכהנים הם כהני חזקה לא החמירו בזה".

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ש"א) כתב: "רגיל הייתי ליתן מתנות כהונה זרוע לחיי' וקיבה לגיסי ז"ל בעל כהנת [וכן דרכי ממש בכל י"ט לשחוט בהמה ולהפריש ממנה מתנות וכן ראשית הגז וכן עבד עובדא בפלתי יע"ש סי' ס"א סק"ו]".

נתינה באר"י בזה"ז

אבל החזו"א יו"ד ז, ג כתב: "חולין קלו א - מה תרומה בארץ ולא בחו"ל אף ראשית הגז ומתנות בארץ ולא בחו"ל, נראה דר"ל דגזז בחו"ל ושחט בחו"ל אבל לענין גידול לא שייך למילף דהתם הגידול מן הארץ והכא לא שייך גידול מן הארץ.

...והנה נהגו עלמא כר"א, ויש לעי' בזה"ז אי חייב בא"י, ונראה דלדעת הראב"ד דק"ש קלע"ל ונהגא תרומה מה"ת ודאי גם אלו נוהגין, ולדעת הרשב"א דקיי"ל לא קלע"ל אינן נוהגין מה"ת. ומ"מ מדרבנן נהגי, ולדעת הר"מ דאין תרומה נהגא מה"ת משום דבעינן כל יושביה עליה ה"נ בהני לא נהגא מה"ת ונהגא מדרבנן, ומה שלא נהגו כן בא"י הוא משום שאנו מעלין לכהונה ע"פ עצמו ואינו ראוי ליתנו מתנות כהונה ע"פ עצמו וכמש"כ לק' סי' קצ"ג ס"ק י"ב. ואכתי חייבין להעלות בדמים, ואחרונים ז"ל כתבו לנהוג בא"י, עי' יו"ד סי' ס"א ובאחרונים".

חזון איש (יו"ד קצז, ג ושביעית סי' ה' ס"ק י"ב) כתב לענין מעשר ראשון: "יש לעיין, אי יש אצלנו דין נתינת תרומה וחלה לכהן... לא גרע מתרומה דרבנן, דאין מעלין ע"פ עצמו, דיש בזה משום ריוח כהונה [וכל שאין עולה ע"פ עצמו, אינו עולה ע"פ עדים, אלא ע"י ב"ד. ואף דסגי בעד אחד, מ"מ תיקנו חכמים שיהא ע"פ ב"ד. דלא הוי כשאר איסורין, דלא צריך להעיד בב"ד, הכא צריך דקדוק יתירא. וזה נלמד מהא דאמר כתובות כ"ה א', מפני שב"ד קבועין שם. ועיי"ש ברש"י ד"ה נ"כ בבבל]. וכיון שאין לנו ב"ד מדקדקין שלא יעלה לנשיאת כפים ולתורה ע"פ עצמו, ראוי שלא ליתן להם לאותן שעולין ע"פ עצמן. וכיון שכבר חלפו דורות שעלו ע"פ עצמן, וכן נוהגין עכשו, אין ראוי ליתן להם. וכמדומה שכן נוהגין, שכל אחד שורף תרומתו וחלתו בא"י, ואינו נותנו לכהן. **ומטעם זה אפשר שאין חייבין ליתן מעשר ראשון ללוי**, כיון שהלויים עולין לתורה ע"פ עצמן [ומן הדין צריך ע"א וע"פ ב"ד, ואנו מקבלין לויים ע"פ עצמן, אף אותן שמוחקין לבעלי עבירות חמורות ואינן נאמנים גם באיסורין, ואין מן הדין לקבלם מה"ת, וא"צ לזה תקנת חכמים. וכן מקבלין הבזוין שאינן לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ, ומכל אלה אבדנו חזקת לויא בעו"ה. אמנם אכתי צריך להעלות בדמים, וכדאמר חולין קל"ד ב' באין שם כהן, וביו"ד סי' ס"א. ויש מקום לומר, דכל הלויים מינח ניחא להו שיתנו לכל לוי. אבל כיון דחכמים לא ניחא להו בזה, לא מהני ניהותא דידהו, וצ"ע]. ואמרו כתובות כ"ה ב' - הוא דאתא לקמיה דריב"ל כו' והעלהו ריב"ל ללויא, אלמא שאין עולה ללויא ע"פ עצמו. ומדעולה מתורה ללויא, אלמא שאין עולה לתורה ע"פ עצמו. וכיון שאין ב"ד מדקדקין בכך, בטלה אצלנו לויא. ומיהו כיון שמעיקר הדין אין לחוש למי שמוחק אצלנו לוי או כהן, ונהי שמשום מעלה גדרו חכמים בדבר, י"ל נהי דבזמן דהיו לויים מיוחסים, אמרו חכמים שאין נותנין לו מעשר ע"פ עצמו, אבל האידנא שאין לוי מיוחס, ראוי ליתנו. אבל י"ל, שאם יתנו לו, יתרבו העולין ע"פ עצמן בשקר. **והלכך כיון שאין בידנו להעמיד הדת על תלה, ראוי שלא ליתנו, ותקנת חכמים שאין לוי עולה ע"פ עצמו קיימת, ואין נותנין להו**. ואע"ג שנותנין פדיון הבן לכהן, אפשר משום שאין בזה ריוח שנוהגין שהכהן מחזיר וכל אחד יהיב לכהן שבטוח בו שיחזירו".

וכ"פ גם בקונטרס הלכות תרומה של הר"ז שפירא ז"ל (שנדפס ע"פ החזו"א ומובא בדרך אמונה סוף כרך ג): "מלבד מצות הפרשה, יש גם מצות נתינה. זאת אומרת נתינת התרומות לכהן, מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני. אך כיון שאין לכהנים ולוויים שלנו העולים על פי עצמם אף דין כהני ולויי חזקה, אין מצות נתינה לכהן ולוי נהגת כעת".